

שיחות צבא הלוי

שבת שובה ועשרת ימי תשובה תשפ"ד

עצות ודברי התעוררות לעשרת ימי תשובה וליום הכיפורים

(חולין דף ק"ט ע"ב)

עצה לזכירת הקבלות

א. הנה האדם מקבל על עצמו, איזה קבלה בר"ה או בעשרת ימי תשובה או ביום הכיפורים, אבל לאחר הימים הנוראים מצוי ששוכחים מזה, ושוב אינו שווה כלום מה שקיבל על עצמו, וכשנזכר מזה אחר כך, כבר אין לזה את הרציפות מימים נוראים.

ועל זה יש ליעץ שכשאדם מקבל על עצמו איזה קבלה, יקבל על עצמו גם כן שכל יום בתפלת שמונה עשרה יוסיף בקשה מיוחדת, בברכת 'שומע תפלה', או באמירת 'אלוקי נצור', שהקב"ה יעזרו לשמור קבלה זו, וכך יתפלל בכל יום ויום.

ועל ידי שמבקש ירוויח ב' דברים, א' שתהא לו סייעתא דשמיא על ידי התפלה, ועוד שמתוך כך זוכר הוא בכל יום את דבר קבלתו.

עצה להזהר ולהינצל מעבירות

ב. איתא במסכת חולין (דף ק"ט ע"ב), "אמרה ליה ילתא לרב נחמן, מכדי כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה, אסר לן דמא שרא לן כבדא, נדה דם טוהר, חלב בהמה חלב חיה, חזיר מוחא דשיבוטא, גירותא לישנא דכוורא, אשת איש גרושה בחיי בעלה, אשת אח יבמה, כותית יפת תאר, בעינן למיכל בשרא בחלבא, אמר להו רב נחמן לטבחי זויקו לה כחלי", והמבואר שידעה ילתא, שאין זה מקרה, שיש היתר לדם בכבד וכדו', אלא שכל דבר איסור צריך שיהא כנגדו היתר, [ועיין מהרש"א], והיינו שאסרה התורה רק באופן שיהא אפשר לעמוד בו, ועל כן אם יש לו יצר לאכול דם, הרי שיוכל לאכול כבד, וכן שאר הדברים, ועל כן שאלה היכן מצינו היתר לבשר בחלב, ומדויק שאמרה 'בעינא למיכל בשרא בחלבא', והיינו שלא שאלה היכן מצינו היתר, אלא שהרי כל ההיתר הוא שכשרוצה לעבור יוכל לעבור בדרך היתר, וזה אמרה שרוצה לאכול בשר בחלב, ואיך תוכל לעשות זאת בדרך היתר, [ובדרך הלצה אמרו שההיתר שכנגד האיסור ביטול תורה, הוא 'לדבר בלימוד'].

ואיתא במסכת קדושין (דף כ"א ע"ב), "יפת תואר, לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ואל יאכלו בשר תמותות נבילות", והיינו שאם אי אפשר לעמוד בנסיון, הרי שהתירה זאת התורה, ומבואר שכל האיסורים שלא התירה תורה אפשר לעמוד בנסיון, ובגמרא בחולין דלעיל מצינו שבאמת כל איסור יש כנגדו היתר, כדי שיוכל לעמוד בנסיון, [א.ה. כן ביאר החזון יחזקאל זצ"ל - הגרש"פ].

וראיתי [כמדומה בשם הג"ר ראובן מלמד זצ"ל], שמה שאמרין 'כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה', אינו רק על המזונות, אלא הוא גם על ההנאות, שנקצב לו בראש השנה כמה הנאה יהא לאדם, ואם כן כשאדם רוצה עבירה כי רוצה הנאה, ידע שבלאו הכי נקצב לו כך וכך הנאות לשנה זו, ואם לא יהנה מעבירה זו, יהנה אותה הנאה במקום אחר בהיתר, אלא שאם רוצה לחטוא תהא לו הנאה זו באיסור, ויענש על כך, ואם לא רצה לחטוא, לא יפסיד את ההנאה שהיה ראוי לו בהיתר, וזה חשבון נפלא ומיקל את הזהירות מאיסור שאדם יודע שלא יפסיד כלום על ידי כך.

בביאור בעל התשובה

ג. איתא במסכת יומא (דף פ"ו ע"ב), "היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יהודה באותה אשה, באותו פרק, באותו מקום", והנה לכאורה דבר זה הוא ראייה שהקבלה שלו שלא לחטוא, היא קבלה אמיתית, מדלא חטא שוב.

אולם נראה לבאר באופן אחר, דיעויין ברש"י שכתב (ד"ה באותה), "באותה אשה באותו מקום. שעבר שם העבירה, ואותו פרק מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו כבר, יצרו מתגבר עליו, ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא, קום עשה מה שעשית כבר", והיינו שפעם שנית יותר קל לעבור אותה עבירה, כיון שכבר עבר אותה פעם אחת, ואין כאן דבר חידוש במה שעובר עבירה זו, ויש לומר דמה שבאמת לא נכשל בה שנית, הוא שמפני התשובה שעשה שוב הרי זה אצלו כפעם ראשונה, ולא כפעם שניה, והיינו שהחריטה הועילה למחוק אצלו רושם החטא הקודם, עד שפעם זו נראית לו כפעם ראשונה, וזהו מה שאמרו בגמרא היכי בעל תשובה, ונמצא שאין זו משום ראייה שהקבלה אמיתית, אלא ראייה שהחריטה אמיתית, שהועילה למחוק אצלו כל רושם מהחטא.

תפילה למחטיא את הרבים

ד. 'כל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה' (אבות פ"ה י"ח), ויש להוכיח שתפלה מועלת על זה, דבמעשה דאליהו עם נביאי הבעל, הרי הפר לא רצה לילך להשחט עבור הבעל, עד שבא אליהו ואמר לו שעי"י כך יתקדש שם שמים, וא"כ נביאי הבעל ראו נס כזה ולמה לא חזרו בתשובה, וע"כ משום מחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה, ומה שאח"כ כשירדה אש מהשמים אמרו 'ה' הוא האלוקים', אינו אלא משום שאליהו התפלל, וכדכתיב 'ענני ה' ענני, וידעו העם הזה כי אתה ה' האלוקים, ואתה הסבת את לבם אחורנית' (מלכים א' פרק י"ח פסוק ל"ז), וזהו חידוש שתפילה עוזרת לזה, [ד"ז שמעתי מהגאון ר' מנחם צבי ברלין שליט"א].

הביאור בידוע מחשבות

ה. כתב הגר"א ש'יודע מחשבות', היינו מה שאדם חושב מעצמו, והיינו מה חושב כשהולך לישן וכדומה, ובמסכת ר"ה (דף ט"ז ע"ב), איתא "ואמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר (בראשית כ"א) כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם", ובפירושו רבינו חננאל הביא מהירושלמי "ריב"ל אמר מהאי קרא (איוב ח'), אך 'זך וישר', 'היית' אין כתיב כאן, אלא 'אם זך וישר אתה', עכשיו, והביאור בזה שהכוונה 'זך וישר', היינו כהמבואר היכן נתונים מחשבותיו, [אף ד"ז שמעתי מהגאון ר' מנחם צבי ברלין שליט"א].

מי הדופק

1. שמעתי שבסליחות אומרים 'דלתיך דפקנו' והיינו שכלל ישראל דופקים על הדלת אצל הקב"ה, ומאיך גיסא כתוב 'קול דודי דופק', ואם כן צריך עיון מי דופק למי, אלא הביאור שזה גופא הויכוח, שכלל ישראל אומרים 'השיבנו ה' אליך ונשובה', והקב"ה אומר 'שובו אלי ואשובה אליכם'.

שכר אכילה של חולה ביום הכיפורים

2. שמעתי מהרה"ג ר' חיים שמואלביץ שליט"א, שהרבנית, אשת הג"ר אליעזר יהודה פינקל זצוק"ל, ראש ישיבת מיר, היתה פעם זקוקה לאכול ביום הכיפורים והיתה שרויה בצער, ואחיה הג"ר אברהם צבי קמאי זצוק"ל, הרב דמיר, רצה להפיס דעתה, ואמר לה שהוא מוכן להחליף עמה את שכר המצוה, שהוא יתן לה את שכר מה שמתענה ביום הכיפורים, והיא תתן לו את שכר האכילה ביום הכיפורים משום פיקוח נפש, שזה שווה הרבה יותר, וכדי שלא תפסיד, הוא מוכן ליתן לה גם את שכר התקיעות של ראש השנה, והיינו שהיא תתן לו את שכר אכילה לצורך פקוח נפש ביום הכיפורים, והוא יתן לה את שכר התענית, וגם את שכר התקיעות בראש השנה, [קצת יל"ע מהמבואר בפוסקים גבי יששכר זבולון, שא"א למכור שכר מצוה אחר שכבר עשו אותה].

הפחד הנורא מעבירה

3. שמעתי ששאלו את הגרי"ז, למה יש לו כל כך פחד וחשש מעבירה, ואמר שכל אחד ישן על המיטה ואינו מפקד שמא יפול ממנה, שהרי זה אינו מצוי, אבל מ"מ אף אחד לא יניח מיטתו בקצה הגג וישן עליה, וכאן כל אחד חושש שמא יפול, אף שאין מצוי כלל שיפול מהמיטה.

ביאורים נפלאים ששמעתי ברמב"ם פרק ד' מהלכות תשובה מהגאון ר' יעקב פרידמן שליט"א

ה"א. "ארבעה ועשרים דברים מעבין את התשובה, ארבעה מהן עון גדול, והעושה אחד מהן אין הקדוש ברוך הוא מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו, ואלו הן, א' המחטיא את הרבים, ובכלל עון זה המעבב את הרבים מלעשות מצוה", ודבר זה אפשר למצוא בגון שקבוצת בני אדם רצו לעשות חיזוק בדבר מסוים, ואח"כ בא א' ואמר להם 'מה לכם להתחזק בזה, יותר טוב להתחזק בדבר אחר', והרי אינם עומדים עתה להתחזק בדבר השני, ומ"מ מחליש את מה שרצו להתחזק בדבר הראשון.

שם. "ג' והרואה בנו בתרבות רעה ואינו ממחה בידו, הואיל ובנו ברשותו, אילו מיחה בו היה פורש, ונמצא כמחטיא אותו, ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים, בין רבים בין יחידים, ולא מיחה, אלא יניח אותו בכשלונן", אולם במקום שעל ידי המחאה מכעים את השני, וגורם לו לחטוא יותר, אין למחות, כי זו אינה מחאה אלא הסתה, כיון שגורם לו לחטוא יותר, ויש ללמוד דבר זה מהאמור במסכת בבא מציעא בפרק הפועלים (דף צ"ג ע"ב), "אמר ליה אביי לרבא, אשכחיה רועה ואמר ליה גבא סריא בדוכתא פלניא יתבינן, כך וכך גברי איכא בהדן, כך וכך כלבי איכא בהדן, כך וכך זוקתא פסיקא לן, ואזל וסקל מיניה, מאי, אמר ליה הרי הולין למקום גדודי חיה ולסטים", ופירש רש"י "הרי הולין. שהזכיר לו המקום שהבהמות שם, והשיאו לבא, על ידי שגידפו", [א.ה. פירוש, שאל אביי את רבא, מה הדין אם מצא הרועה את הגנב, ואמר הרועה לגנב, 'גנב סרוח, י"מ פושע'], במקום פלוני אנו רועים בהמותינו, ויש איתנו כך וכך בני אדם, וכך וכך כלבים יש בידינו, כך וכך מקלעים של אבן קבועים לנו שם, ואם תבא לגזול אתה תמות', והלך הגנב לשם, וגנב ממנו, האם חייב הרועה לשלם או לא, ענה רבא לאביי, שחייב הרועה לשלם, כיון שהוא פושע, ונחשב הדבר כאילו הרועה הולין למקום גדודי חיה ולסטים, משום שלא היה לו לספר לגנב את כל זה, ומחמת שסיפר לו, וגידף את הגנב, הוא בעצמו גרם שהגנב בא לשם], ונמצא שעל ידי שגידפו גרם שיבא, וזו פשיעה, וכמו כן המוכיח בזמן שיודע שגורם להיפך, אין זו מצות תוכחה אלא הרי זו פשיעה, שגורם שיחטא יותר.

ה"ב. "לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל, חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו, ואהוב להם, שיהא מוכיח לרבים, ומחזיר בתשובה", ובזמנינו אפשר לקיים ד"ז ע"י לימוד בספרי מוסר, ואין לומר שאין משפיע עליו כי אי אפשר שילמד אדם בספר שערי תשובה לרבינו יונה בחודש אלול, ויאמר שלא השפיע עליו, ומלבד זאת הרי עצם מה שביקש להשפיע על עצמו, יש בזה בכלל, שהרי ביקש.

ואמרתי כבר הרבה פעמים 'אני מוכן לתת מאה שקל למי שילמד בחודש אלול בס' שערי תשובה לר' יונה, ויאמר אח"כ שלא השפיע עליו', ועד היום אף א' לא בא לבקש, ואחד אמר שלא באו לבקש כי התביישו, אבל האמת היא, שלא היה מי שלא השפיע עליו.

ה"ג. "מהן חמשה דברים, העושה אותן א"א לו שישוּב תשובה גמורה, לפי שהן עונות שבין אדם לחבירו, ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו, או ישאל ממנו למחול לו, ואלו הן, א' המקלל את הרבים, לא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה", והנה אין זה דוקא במקלל, אלא הוא הדין במדבר נגד קבוצת אנשים, שאי אפשר לחזור בתשובה, כיון שאינו יכול לבקש מכל א' כפרה.

ה"ד. "מהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא, ואלו הן וכו', ג', והמסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר וכי בעלתי או קרבותי אצלה, והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול, שהיא גורמת לגופו של עריות, שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ולפעמים יש לבחור ספק אם ליסוע לחתונה, ומלבד מה שמפסיד ערב שלם בשביל אולי לשמח קצת את החתן, הרי יש גם לקחת בחשבון שאם יכשל במסתכל בעריות, אין היתר, ואין לומר עשה של שמחת חתן דוחה ל"ת, משום שאינו בעידנא".

שם. "ד', המתכבד בקלון חבירו, אומר בלבו שאינו חטא, לפי שאין חבירו עומד שם, ולא הגיע לו בושת ולא בייש, אלא ערך מעשיו הטובים והכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו, כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי", הג"ר ישעי' וינוגד זצ"ל מירושלים, מלבד מה שהיה גאון גדול, היה גם חזן מעולה, ופעם אמר נדמה לי שאני החזן הטוב ביותר בירושלים, ותמהו שמשתבח בחזנות, ואינו משתבח יותר במה שהוא למדן גדול, והשיב שכל א' צריך להיות למדן, ואם אומר שאני למדן יותר הר"ר מתכבד בקלון חבירו, שזה קלון לחבירו שהוא פחות, אבל חזן מי שיוודע זאת הרי זו מעלה, אבל מי שאינו יודע, אין זה חסרון, וא"כ אין זה קלון חבירו.

שם. "ה', והחושד כשרים, אומר בלבו שאינו חטא, לפי שהוא אומר מה עשיתי לו, וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה, והוא אינו יודע שזה עון שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירות", ומבואר בלשון הרמב"ם שאפילו בחושד ואינו מחליט, אלא רק חושד שאולי עשה עבירה, הר"ז 'חושד בכשרים'.

ועוד אמר בהא דאייתא בקידושין (דף כ' ע"א), "אמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך, אלא נעשית לו כהיתר", ואמר שאם מוסיף בשלישית מה יהא עמו, י"ל שבוזה אינו רק היתר, אלא אף נעשית לו כמצוה, ודבר זה יש ללמוד ממשמעות לשון הרמב"ם, [א.ה. אולי הכוונה ללשון הרמב"ם בה"ב, "זה ששונא את התוכחות, אינו בא למוכיח, ולא שומע דבריו, לפיכך יעמוד בחטאתיו, שהם בעיניו טובים"].